

SZIGETHY GÁBOR

Napló múltidőben

1956. május

kortársalgó

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

Május 13.

Hatvan évvel ezelőtti újságokat olvasgatva az ember újra és újra belebotlik a rossz emléké korszak kulcsszavaiba.

Például: *elvi irányítás*.

Művelt Nép, 1956. május 13. K. L. írása: *Ne csak szavakban!* Fiatalemberrel, egy megyei tanács népművelési osztálya „hozzáértő, komoly, felelős” embernek tartott vezetőjével beszélget az ügybuzgó újságíró. „Arról beszéltünk, amiről hosszú hetek óta vitatkoznak mindenütt a világon a békeszerető emberek, a moszkvai tanácskozásról.” Az ifjú vezetőre pártja kiróta a feladatot: „...a XX. kongresszus után sok mindent másképp kell végeznie a népművelésben.” Még nem tudja, hogy ez pontosan mit jelent, de becsületes kommunistaként nagyon szeretne az eddigi *túlzott központosítás* ellenében az új idők új követelményeinek tisztességgel megfelelni.

Elvben – új idők, új szelek – mindennel egyetért, csak azt nem tudja, hogy az elkövetkező időkben mit kell másképpen tennie, mint tette korábban. Aggódik: „...a minisztérium népművelési főosztályától még nem kapott semmiféle tájékoztatást.” De bizakodik – gondolom: mint a többi, hasonszőrű, pártirányított gondolkodású, lelkes engedelmesre idomított pártkatonára –: „Május végén lesz a számukra egy értekezlet a minisztériumban, talán majd azon...”

A megyei tanács tétlenül várakozó ifjú népművelési osztályvezetője *elvi irányításra* vár a minisztériumi elvtársaktól – érthető. Pártja arra nevelte: gondolkodás nélkül legyen a párt ökle, üssön oda, *ahova köll*, s álmában se kérdezze: miért?

Az újságíró agyába is „beépült” az önálló gondolkodást semmivé sorvasztó, fentről (értsd: minisztérium, pártközpont!) érkező, mindent eldöntő, megoldó, „ideológiai mindentudás” mindenhatóságába vetett hit vagy megalkuvás. K. L. sem feltételezi, hogy az ifjú osztályvezető saját fejével gondolkodik, és önállóan dönt: munkahelyén mit és hogyan cselekedjen, hogy országunk és az itt élő emberek élete, sorsa jobbra forduljon. K. L. pártkatonára sem gondolkodik, csak minden *beosztott* vezető nevében üzen – *főlfelé*: „Ő is és a népművelés fontos vezető helyein dolgozó többi társai is joggal igényelhetik,

hogy feletteseik, akik nagyobb biztonsággal juthatnak el az általános érvényű igazságokig, ne hagyják magukra őket, ne késlekedjenek tovább az elvi iránymutatásban és a gyakorlatban sem.”

Hála Istennek a kis kopasz gazember, Rákosi elvtárs feneke alatt 1956 májusában már annyira ingott az első titkári szék, hogy nem volt sem ideje, sem módja a közép- és alsószintű vezető elvtársak számára az elvi irányítás szempontjait megfogalmazni. Júniusban repült (októberben örökre elrepült!), és így sok, nagyon sok elvtárs nem tudta: a hithű, engedelmes kommunista pártkatonának mit kell képviselniük, mit kell tenniük, ha *elvi irányítás* nélkül maradnak.

Igyekeztek, próbálkoztak. Például ostobaságokat írtak, mint (b.) a Művelt Népek ugyanebben a számában: „Tudni illenék, hogy a marxista elviség és a dogmatizmus kibékíthetetlenek.” Igaz: éppen most derült ki – 1956 februárjában a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusán a párt első titkára, Hruscsov elvtárs döbbsen rá és mondta ki –, hogy a marxista elviség és a dogmatizmus (országrombolás, népirtás, tömeggyilkosság, elvtársak bitófára küldése) évtizedekig *kibékíthetően* együtt élt.

A költő Berda József ezekben a napokban sem a kommunisták egymást gyilkoló gondoljaival (*Vesz-szen Rákosi! Éljen Gerő!*) foglalkozott. Április végén – tavasz van, süt a nap, zöldellnek a fák! – útnak indult a természetbe. Ott volt dolga.

Szentgyörgypereszke: a Rákosi-regnum utolsó napjainak ez nem kulcsszava. A költő – városi emberek számára címében sejtelmes hangzású – verse szintén a Művelt Nép május 13-i számában jelent meg: rajongó óda e költemény a tavasszal erdőkből, ligetekből az avarból kibújó májusi pereszke gomba színéről, formájáról, ízéről, illatáról.

(A költő tisztelte-becsülte e gombát: nevével nagybetűvel írja. Gyűjteményes kötetének – *Száguldj, Szabadság!*, 1974 – szerkesztője a helyesírási szabályzatot tisztelte: a *szentgyörgypereszke* gomba neve kisbetűvel írandó. Szabályzatszerkesztők-nél a költők jobban ismerik az élet értékrendjét.)

Hatvan éve jelent meg a vers, a mai napig hírét, nevét sem hallottam a Berda-kedvenc csodás ízű zamatú-aromájú erdei gombának.

Próbálok tájékozódni. Nem könnyű. Gábor Emese (meseilluszátor, költő, könyvkiadó, szobrász, zenész, gombaszakértő) szerint „ha esik, ha fúj, ehhez a gombához naptárt lehetne igazítani... Szent György napján, április 24-én kibújik a földből. Ezért Erdélyben tavaszgombának is nevezik. Illata a nyers lisztre emlékeztet.”

Koczinszky Andrea (gomba-szakellenőr, természetbúvár, fantasy-író, hobbikertész és amatőr csillagász) szerint: „Mindennek nevezném a pereszke szagát, de lisztillatúnak tutira nem.”

Berda József nem volt sem gombaszakértő, sem gomba-szakellenőr, csak erdőt-hegyet járó, természetel, fákkal, füvekkel, állatokkal beszélgető lelkes gombász. Magam – gombát csak a piacon látott emberként – a költőnek hiszek:

*A fiatalság lobogásának, májusnak menyasszonyaként libegtél ki az üdezöld harmatos füvek mögül
őszibarackillatú Szentgyörgypereszkénk.*

Berda angyalföldi albérleti szobájához nem tartozott *hobbikert*, elragadtatottan a csillagokat csak szabad szemmel bámulta, könyvkiadással nem foglalkozott, szobrokat nem készített... Költő volt, a Rákosi-regnum idején tudta, miért nevezik a rend csendjének az alattvalók némaságát, és ha csak tehette, menekült a regnumból a szabad világba: a természetbe. Május 1-jén nem a munkásosztályt, a munka ünnepét ünnepelte; lelkes vagy kivezényelt felvonulóként a Sztálin úton végigbandukolva a Hősök terén nem integetett a tribünön saját hatalmas arcképe alatt trónoló Rákosi elvtársnak. Költeménnyel, áradó szavakkal a tavaszt hírlelő Szentgyörgypereszke gombát köszöntötte.

Albérletben élt egész életében, vinkó-fröccsöket iszogatva nagy tüzü, igazi borokról álmodozott, mindig az egyetlen ruháját hordta, nem volt senkije és semmije.

Csak az élete, a barátai és a versei.

Azt hagyta ránk. Tőle tanulok most lelkesedni – hatvan év múltán – a Szentgyörgypereszke gombáért.

Lehet, hogy ma, verse megjelenésének hatvanadik évfordulóján – elvi pártirányítás nélkül! – májusi pereszkéből, tavaszgombából, azaz Szentgyörgypereszkéből főz jóféle nokedlivel, savanyúsággal körített, enyhén csípős gombapaprikást Szent Péternek és a köréje seregülő, a költő főztjére kíváncsi angyaloknak?

Amíg megfő, lapozok, tovább olvasom a múltidőbe visszacsúszó hatvanéves hetilapot. *Tisztázzuk*

irodalmunk kérdéseit – Nagy Sándor Kossuth- és Sztálin-díjas magyar író írásának útvesztőjében próbálok eligazodni.

Az Írószövetség párttaggyűlésének eredményeit elemzi, pontosabban: szenvedélyesen védelmezi. Az esemény véleménye szerint roppant jelentős: „mindinkább megmutatkozik a taggyűlés jelentősége, hatása az egész magyar irodalomra, sőt többet mondok: az egész művészeti életre, pártunk eszmei harcára”. Harciasan magabiztos öntudattal megfogalmazott állításai, gondolom, már akkor is riasztóan hatottak a jobb érzésű, gondolkodó emberekre. Ma egyértelmű: a szöveg elejétől végig korlátozott ostobaság. „A valóságban a magyar írók (s köztük a kommunisták) 1953 júliusa óta nagy lelki, erkölcsi válságon mentek keresztül, amelynek eredménye az lett, hogy szilárdult kommunista, marxista-leninista öntudatuk, és új utakat kerestek a nép vágyainak, a kommunizmus pártos igazságainak mélyebb kimondására. E fejlődésnek nagy lökést adott a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa, s a régi-új eszmék fényénél még világosabban láthatók a mi irodalmunk irányítási hibái, művészi gyengeségei. Így elkövetkezett az az idő, amikor az irodalom lenini irányításának s a pártos irodalom legfőbb szakmai kérdéseinek ügyében, a XX. kongresszus eszméinek alapján létrejött a teljes elvi, nemzeti egység.”

Hurrá! Győztünk!

Kommunista mánia: a párt elvi irányítása, az irodalom lenini irányítása, sőt: „a legfelsőbb irodalmi pártirányítás”.

Nem tudom, miért hitte Nagy Sándor 1956 májusában, hogy „itt van már a Kánaán”. Bírálta Lukácsy Sándor jobboldali (*elhajló*) szenvedély diktálta „nem-oda-való kijelentését”, Bóka László baloldali (*szektás*) nézeteit (mindez természetesen: „elnyésző kisebbség”), s megállapítja: „pártunk, a nép, a becsületes kommunisták, a magyar irodalom egysége sohasem volt teljesebb, mint ezen a taggyűlésen”.

Szent együgyűség! – mondták hajdan a bölcsek.

Semmit sem tudok arról: az elkövetkező hetekben, hónapokban Nagy Sándor hogyan élte át és mire gondolt a Magyar Dolgozók Pártja darabokra hullásakor; egyetértett-e a szovjet tankok hazánkba özönlésével, s híve volt-e – átmenetileg – a kommunista Nagy Imrének. 1956. november 4-én *becsületes* kommunistának tartotta a szovjet tankban Budapestre masírozó Kádár elvtársat? Akivel – az *eszme* védelmében – 1960-ban szembe fordult, s aki – politikai izgatásért – 1964-ben Nagy Sándort több mint három évre börtönbe zárta.

Szabadulása után a Kossuth- és Sztálin-díjas, kommunista magyar író néhány évig gyári munkásként dolgozott, 1971-ben leszázalékolták, és tizenkilenc évig földönfutóként tengette még életét.

1990. április 4-én halt meg.

Rákosi Máttyás, Gerő Ernő, Nagy Imre, Kádár János – halálos ágyán a kommunista Nagy Sándor vajon melyikük nevét istenítette, átkozta utolsó sóhajában?

(Leveszem a könyvespolcra Berda József gyűjteményes kötetét: szívet gyönyörködtető verseket olvasok hajnalig.)

Május 18.

Édesapám szülővárosa Győr; az ötvenes években apai nagyanyám jóvoltából nyaranta gyakran voltam városból szalajtott alkalmi libapásztor Szigetben. *(Mi Szigetben lakunk. Győr odébb van –* mondta nevére, városszéli falujára büszke, parasztlányként fejedelmi tartású nagyanyám.)

A Színház és Mozi megsárgult öreg példányait böngészem. A május 18-i számban, a győri színházról írott riportban néhány, ceruzával aláhúzott sor: „Az operett telt házak előtt meg harminc-harmincötös szériában, a prózai darabok közönségsikere ettől messze elmarad – tájékoztat Földes Gábor főrendező.”

Nyolcéves koromban voltam először édesanyámmal a Magyar Állami Operaházban, később forintoként összerakott zsebpénzemből vásárolt jeggyel rendszeresen jártam a budapesti színházakba, 1956-ban már többnyire egyedül, de tizennégy évesen számomra ismeretlen világ volt az Operett Színház. Az operettmuzsikát *habkönnyűnek* ítéltém, Mozartért, Beethovenért, Verdiért rajongtam. Talán ezért húztam alá – akkor vagy később? – az újságban Földes Gábor szavait, akinek nevét 1956. május 18-án természetesen nem ismertem.

Homályos emlék: talán a kommunistákat eltöklélten gyűlölő győri nagyanyám dohogott – 1958 nyarán – szokásához híven, ha a konyha falára szegezett *néprádió*n híreket hallgatott: *...meddig még, Istenem?, ezeknek a rohadékoknak mit szabad még?...* Talán újságban olvastam, talán nagyanyámtól hallottam: Földes Gábort, a hithű kommunistát – aki a bitófa alatt Nagy Imrét és a független Magyarországot éltette – felakasztották a kommunisták.

Újratemetésekor, 1991. május 29-én hajdani főiskolás társa, a színházi rendező Vámos László búcsúztatta: „Micsoda pokoli komédia szereplői voltunk, micsoda pokoli színjáték főszereplője volt

ő, aki a bitó alatt azt a pártot, azt a nemzetközi munkásmozgalmat éltette, amely a hóhér kezére adta. Hite az »ügyben« erősebb volt, mint helyzetfelismerése.”

Helyzetfelismerés? Próbálom értelmezni a szót. Irigyeljük Földes Gábort, hogy vakhitében élete utolsó pillanatáig megrendíthetetlen volt, és nem a torz és embertelen *eszmében* csalódott, csak a képviselőiben? Sajnáljuk, hogy a gyilkosságok, koncepciók perek, országpusztító tettek bevallása után sem tartotta a torz eszme logikus következményének mindazt, ami 1917 után a Szovjetunióban, 1949 után Magyarországon megtörtént, megtörténhetett, csupán néhány (?) gerinctelen elvtársa bűnös tettének?

Milyen eszme az, amelynek képviselői, ha valahol megjelennek, s magukhoz ragadják a hatalmat, kezük között, uralkodásuk idején elrohad minden: ország, emberség, gazdaság, kultúra, hit, és az eszméhez leghűbben ragaszkodókat, elvtársaikat is bitófára küldik, ha érdekeik úgy kívánják?

Hivatalos ünnepeken, négy évtizeden keresztül hazánkban kötelező volt lelkesen dalolni az internacionalisták, a nemzetközi kommunista mozgalom ocsmány, embertelen jelszavát: *A múltat végképp eltörölni...* Átéltük: komolyan gondolták. Elvtársukat, Földes Gábort, a győri Kisfaludy Színház főrendezőjét 1958. január 15-én kivégezték. És az emléket is eltörölték.

Magyar Életrajzi Lexikon, Bp., 1968. Nincs szócikk. *Színházi Kislexikon*, Bp., 1969. Nincs szócikk. *Magyar Életrajzi Lexikon*, III., kiegészítő kötet, Bp., 1981. Nincs szócikk.

Földes Gábort 1957. április 30-án tartóztatták le. A Győri Nemzeti Színház 1957. április 16-án mutatta be a Guy de Maupassant írása *(Gömböc)* alapján Fritz Hochwälder által írt *Kocsmá a határon* című háromfelvonásos komédiát. Rendező: Földes Gábor.

Régi színházi szokás: a sikeres bemutató előadás után a színpadon a társulat pezsgőt bont, és boldogan koccint. Szeretném hinni, hogy 1957. április 16-án színészekkel, színházi emberekkel pezsgőt kortyolgatva Földes Gábor elképzelni sem tudta, álmában sem gondolt arra, hogy napokon belül elvtársai – az *eszme* nevében és védelmében – letartóztatják és halálra ítélik.

Pokoli komédia, pokoli színjáték főszereplője és áldozata volt.

Pokoli komédia, pokoli színjáték szereplői és áldozatai voltunk.

Mi is, akik túléltük.